

Ahlâk

AHLÂK ÇALIŖMALARINI VE AHLÂK FELSEFESİ DERGİSİ

Cilt Vol. 1 **Sayı** No. 1

Yayın Tarihi / Publication Date

Ekim/October, 2020

Copyright © Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Mehmed Sadık Rifat Paşa ve *Risâle-i Ahlâk*

Haz. Mükerrerem Bedizel Aydın

Haz. Ender Büyüközkar

Osmanlı devlet adamlarından Mehmed Sadık Rifat, 28 Ekim 1807 (25 Şaban 1222) tarihinde İstanbul'da doğmuş, 12 Şubat 1857'de (16 Cemaziyelahir 1273) vefat etmiştir. Babası Masarifât Nâzırı Hacı Ali Bey'dir. İlköğreniminin ardından Enderun Mektebi'nde bir süre eğitim görmüş, ilk görevine Enderun'da Hazine Odası'nda başlamıştır (Günay, 1992; ss. 3-4; Semiz, 1994, s. 135; Akyıldız, 2008, s. 400; Uğurlu ve Demirtaş, 2010, s. 45).

Rifat Paşa hayatı boyunca çok sayıda göreve getirilmiş ve birçok kez azledilmiştir. Aldığı görevler arasında Âmedi Kalemi halifelîği, zabıt kâtipliği, Küçük Evkaf muhasebeciliği, Viyana sefirliği, Hariciye nazırlığı, Meclis-i Vâlâ başkanlığı, Maliye nazırlığı, Meclis-i Âlî-i Tanzimat üyeliği sayılabilir (Akyıldız, 2008, ss. 400-401; Semiz, 1994, ss. 135-138; Uğurlu ve Demirtaş, 2010, ss. 45-46).¹

Tanzimat-ı Hayriye'nin fikir babası kabul edilen ve uygulanmasına katkıda bulunan Rifat Paşa; ilerleme ve reform yanlısı bir devlet adamıdır (Semiz, 1994, s. 139; Uğurlu ve Demirtaş, 2010, ss. 49, 54-55, 62). Viyana sefirliği görevindeyken Avusturya Başvekili Metternich ile iyi ilişkiler kurmuş ve onun fikirlerinden de etkilenmiştir. Anlayışının temelinde özgürlük, adalet ve eşitlik yer alır. Bir dizi askerî, siyasî ve iktisadî önlemler alınarak, ıslahatlar yapılarak, ülkenin refah seviyesinin ve gücünün artırılacağı savunur. (Akyıldız, 2008, s. 401; Uğurlu ve Demirtaş, 2010, ss. 46-62).²

@ Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

baydin@sakarya.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-2047-265X>

@ Arş. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

ebuyukozkara@sakarya.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-7039-3159>

DOI: 10.5281/zenodo.4173095
ahlak dergisi, 2020
ahlakdersisi.org

¹ Görevleri hakkında daha fazla bilgi için bkz.: Günay, 1992, ss. 4-34; Türkdemir, 2007, ss. 23-40.

² Görüşleri ve Tanzimat ile olan irtibatı hakkında daha fazla bilgi için bkz.: Günay, 1992, ss. 72-89; Semiz, 1994, ss. 140-144; Türkdemir, 2007, ss. 41-88; Erdem, 2010, ss. 182-191; Öztürk, 2020, ss. 352-362.

Yoğun görevleri arasında pek çok eser de vücuda getirmiş olan Rifat Paşa özellikle siyaset, hukuk ve ahlak konularında yazmıştır. Ölümünden sonra, resmî ve özel yazılarından bir kısmı oğlu Mehmed Rauf Paşa tarafından Muntehabât-ı Âsâr başlığı altında toplanarak yayımlanmıştır. Eser şu yazılardan müteşekkildir: *Rusya Muharebesi Tarihi, Gülbün-i İnşâ, Avrupa Ahvâline Ait Risale, İtalya Seyahatnâmesi, Marûzat, Mustafa Reşid Paşa'ya Yazdığı Mektuplar, Viyana'dan Bâbîâli'ye Yazdığı Mektuplar, İskenderiye'den Bâbîâli'ye Yazdığı Mektuplar, Tanzîmât-ı Hayriye'ye Dair Valilere Gönderilen Ferman ve Siyasî Yazılar, Resmî ve Hususî Mektupları, Meclis-i Vâlâ Reisi ve Meclis-i Tanzîmât Âzası İken Kaleme Aldığı Mazbatalar, Devlet İşlerinin Düzeltilmesi İçin Muhtelif Zamanlarda Yazılan Lâyihalar ve Mazbatalar, Bazı Islahata Dair Kaleme Aldığı Lâyihalar, Risâle-i Ahlâk, Zeyl-i Risâle-i Ahlâk, Âsâr-ı Rifat Paşa, Siyâset-i Esâsiye ve Dâhiliye* (Akyıldız, 2008, s. 401).³

Risâle-i Ahlâk

Rifat Paşa ilk kez getirildiği Hariciye Nazırlığı görevinden 1841 Aralık'ında azledildikten sonra sekiz ay süren mazuliyet dönemi içerisinde **Risâle-i Ahlâk**'ı kaleme almıştır. Sultan Abdülmecid'in isteğiyle sıbyan mektebi talebeleri için yazılan bu risale, II. Abdülhamid devrine dek ders kitabı olarak okutulmuştur (Akyıldız, 2008, s. 400; Kayhan vd., s. 996; Günay, 1992, s. 58).

Rifat Paşa eserin başında, bu risalenin çocuklara baba nasihati suretinde bir eser olduğunu belirterek yazılış maksadı ve hedef okur kitlesini ifade eder (Rifat Paşa, 1263, s. 4). Herhangi bir kaynak adı zikredilmeyen risalede insanı diğer canlılardan ayıran vasıflar, insanın kemali, alışkanlığın önemi gibi konular ile çeşitli iyi ve kötü huylar hakkında bilgi, tenbih ve nasihatler yer alır. Risâle-i Ahlâk sade bir dille kaleme alınmıştır. Risalenin ele aldığı konu alanı hakkında detaylı izahat mümkün ve gerekli olmasına rağmen eser hayli kısa tutulmuştur. Bunun gerekçesini Rifat Paşa aşağıdaki satırlarda ifade eder:

Ahlâk-ı memduha ve mezmumeye dair daha pek çok yazacak nasayih var ise de uzun uzun yazılmak çocukların mizacına göre def'aten tabiatlarına ağır gelerek kesel vereceğinden ve bundan böyle sâye-i inayet-vaye-i hazret-i şahanede nice kütüb-i ahlâkiye okuyarak tekmil-i kemâlat-ı insaniye edecekleri bî-iştibah olduğundan şimdilik bu kadarcık ile iktifa olundu. (Rifat Paşa, 1263, ss. 36-37).

Risâle-i Ahlâk'ın pek çok baskısı mevcuttur. *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*'nda elli, *Açıklamalı Felsefe Eserleri Bibliyografyası*'nda dört farklı baskı bilgisi yer almaktadır (Özege, 1977, s. 1468; Alper, 2004, ss. 17-18). Eser ilk olarak 1263 (1846/1847) tarihinde Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane Litografya Destgâhı'nda taş baskı olarak basılmıştır, harekelidir. Farklı tarihlerde yapılan baskılar arasında kelime ve paragraf hacminde farklılıklar bulunmaktadır.⁴

Türkiye kütüphanelerinde yaptığımız taramada kırk beş farklı baskıya ulaşılmıştır. Bunların özellikleri aşağıdaki listede verilmiştir:

³ Eserleri hakkında daha fazla bilgi için bkz.: Günay, 1992, ss. 38-72.

⁴ Rifat Paşa daha sonra Risâle-i Ahlâk için ondan daha hacimli bir Zeyl yazmıştır. Bu eserin yazılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ömer Mahir Alper Zeyl'e ilişkin biri tarihsiz, diğeri 1275 (1858/1859) tarihli iki baskıdan söz eder (Alper, 2004, s. 18). Alper'in bibliyografyasında yer almayan, Darü't-Tibaati'l-Amire tarafından neşredilen 1273 (1856-1857) tarihli nüsha göz önünde bulundurulduğunda (Rifat Paşa, 1273) eserin yazılış tarihi 1273 ya da önceki bir tarih olmak icap eder.

Ahlâk Dergisi

Baskı Tarihi	Matbaa	Açıklama	Kütüphane	Sayfa
1263 [1847]	Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane Litografya Destgâhı	Taş baskı, harekeli	İBB	3+37 s.
1267 [1851]	-	Taş baskı	MK	39 s.
1275 [1858]	Takvimhane-i Âmire Matbaası		MK	3+23 s.
1278 [1861]	Tabhane-i Âmire	Taş baskı	İBB	32 s.
1280 [1863]	Matbaa-i Âmire		İSAM	24 s.
1282 [1866]	Tercüman-ı Ahval Matbaası		ATAÜNİ	29 s.
1282 [1866]	-		MK	31 s.
1283 [1866]	Bolulu İbrahim Efendi'nin Taş Destgâhı	Taş baskı, harekeli	ATAÜNİ	24 s.
1284 [1868]	Tobhane-i Âmire Matbaası	Taş baskı	ATAÜNİ	30 s.
1286 [1869]	Matbaa-i Âmire		MK	24 s.
1286 [1870]	Latürkî Matbaası		MK	28 s.
1286 [1870]	Ohannes Matbaası		MK	36 s.
1287 [1871]	Sahaf Ahmed Efendi Matbaası		MK	31 s.
1288 [1871]	-	<i>Zeyl-i Risale-i Ahlak ve Nesayih-i Müfide ile birlikte basılmıştır.</i>	ATAÜNİ	23+43+36 s.
1289 [1873]	Ahmed Efendi Matbaası		MK	30 s.
1290 [1873/1874]	Tatyos Divitciyan Matbaası	<i>Müntehabat-ı Âsâr içinde</i>	ATAÜNİ	4+15 s.
1291 [1874]	Mekteb-i Sanayi Matbaası		ATAÜNİ	31 s.
1291 [1875]	Mekteb-i Sanayi Matbaası		ATAÜNİ	23 s.
1292 [1875]	Mekteb-i Funun-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne		MK	16 s.
1292 [1876]	-		MK	32 s.
1293 [1877]	Ahmed Efendi Matbaası		MK	24 s.
1294 [1877]	-		MK	23 s.
1295 [1878]	Matbaa-i Âmire		MK	24 s.
1296 [1879]	-		İSAM	31 s.
1300 [1882]	Mahmud Bey Matbaası		MK	26 s.
1302 [1885]	Matbaa-i Âmire		MK	30 s.
1303 [1886]	Matbaa-i Osmaniye		MK	24 s.
1304 [1887]	Cemal Efendi Matbaası		ATAÜNİ	31 s.
1304 [1887]	Matbaa-i Osmaniye		MK	24 s.
1306 [1889]	-		İSAM	31 s.
1306 [1889]	-		MK	30 s.
1308 [1890]	Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye		İSAM	30 s.
1308 [1891]	-		MK	30 s.
1308 [1891]	-		MK	31 s.
1310 [1893]	-		MK	31 s.
1312 [1895]	-		MK	31 s.
1314/1312 [1896]	İstanbul, Cemal Efendi Matbaası		ATAÜNİ	30 s.

Kaynakça / References

- Akyıldız, A. (2008). Sâdik Rifat Paşa. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Cilt 35. İstanbul.
- Alper Ö. M. (2004). Açıklamalı felsefe eserleri bibliyografyası -Arap harfli Türkçe basmalar-. İstanbul: Kitabevi.
- Erdem, Ç. (2010). Mehmet Sadık Rifat Paşa ve 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'na Batılılaşma bağlamında kameralizmin girişi. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(2), 171-196.
- Günay B. (1992). Mehmed Sadık Rifat Paşa'nın hayatı eserleri ve görüşleri, Yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kayhan E, Aslan-Bağcı Ö., Erişen Y. (2019). Sıbyan mektepleri ile okul öncesi öğretim programlarında değerler eğitimi. İlköğretim Online, 18(3): 990-1013.
- Öztürk, R. H. (2020). Osmanlıda değişim çabaları ve Mehmet Sadık Rifat Paşa. Akademik İncelemeler Dergisi, 15(1), 345-366.
- Özege, S. (1977). Eski harflerle basılmış Türkçe eserler kataloğu. 4. Cilt., İstanbul.
- Rifat Paşa (1273). Zeyl-i Risâle-i ahlâk. İstanbul: Darü't-Tıbaatı'l-Amire.
- Rifat Paşa (1263). Risâle-i ahlâk. İstanbul: Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane Litografya Destgâhı.
- Semiz, Y. (1994). Sadık Rifat Paşa (1807-1857) hayatı ve görüşleri. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (1), 135-144.
- Türkdemir, D. (2007). Osmanlı Devleti'nin yeniden yapılanma sürecinde önemli bir devlet adamı Mehmed Sadık Rifat Paşa, Yüksek lisans tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uğurlu, S. B., Demirtaş M. (2010). Mehmet Sadık Rifat Paşa ve Tanzimat. History Studies International Journal of History, 2(1), 44-63.

Çevirimetnin Hazırlanmasında Uyulan Esaslar

1. Çevirimetnin oluşturulmasında eserin farklı basımları arasında en eski tarihli olan tercih edilmiştir.
2. Metnin daha rahat anlaşılması için orijinalinde yer almayan bazı noktalama işaretleri kullanılmış; (oldukda>olduğunda; ahabab>ahbab vb.) bazı kelimeler günümüz imlâsına göre yazılmıştır.

Risâle-i Ahlâk

İşbu Risâle-i Ahlâkiye sıbyana nasihat-i peder suretinde bir eserdir.

Malum ola ki insan ile sair hayvanın fark olunması, bilmediğini öğrenmek ve iyi huy ile çirkin ve kötü huyu bilmek ve güzel huy tahsil edip kötü huyları terk etmektir. Zira sair hayvanlar dahi insan gibi yer, içer ve yatar, kalkar. Böyle, yaradılıştaki ikisi birdir. İmdi insanın sair hayvanlardan ayrılıp bilinmesi, akli olup (s. 3) fikir etmesi ve nutku ve lisani olup söylemesiyledir. İşbu nutuk dahi ilim dedikleri yani mutlaka bilmediği şeyleri bilenlerden öğrenip bilmek ve kitabından okuyup bellemek ile olur. Ve kemal-i insaniyet dahi ancak güzel huyluluk ile hâsıl olabilir. Bu cihetle çocuklar siyah ve beyazı fark etmeye başladıkları vakitlerde iyi ve kötü şeyleri dahi anlamaya sa'y ve gayret etmek ve başlamak pek lazımlı şeydir. Çünkü çocukluk yaş ağaç gibidir; taze, yaş ağaç her ne kadar eğri olsa dahi doğrultması kolay ve âsândır. İşte bunun gibi insanın dahi küçüklüğünde terbiye kabul etmesi kolay olur, lakin büyüyüp ve hususiyle çirkin ve uygunsuz huylara alıştıktan sonra artık onu öyle kötü ahlâktan ayırıp yola getirmek haylice güç olur. Velhâsıl kişiye gençlik zamanı kıymeti bilinmez ve teşekkürü kabil olmaz bir inâyet ve (s. 4) vakt-i fırsat olduğundan ahmak olmayıp da azıcık akli ermeye başlayan çocuklar vakitlerini yalnız oyun oynamak ve sair faydasız şeylere meşgul olmak ile beyhude geçirmeyerek lutf-ı Hak'la büyüdüğü zaman kendisinin küçüklüğünden beri beraber büyüdüğü akran ve akrabası yanlarında kadr ü itibarı olmak ve şu adamın evladı ne güzel çıktı ve kemâl ve hüner ve marifet ve hüsn-i ahlâk peyda eyledi, diyebilen ve kendisini işiten medh ü tahsin etmek için herkes beyninde beğenilen şeyleri anlayıp ve huylarını ona uydurmaya çalışıp gayret etmeli ve bunun aksi olup yani herkesin arasında "Vah yazık, şu çocuğun babası ve ecdadı ne şekil iyiler iyisi adamlar iken evladı olacak filan hayırsız çıktı, babası hakkında bunca gayret ve himmet ve itibar etmişken kendisi hiç iyiliğe çalışmayıp ve iyilik (s. 5) yoluna gitmeyip böyle hayırsız ve alçak oldu." diye Hak Teâlâ esirgesin, herkesin kendisini ayıplayacağı yola gitmemelidir. İşte bunun için bilcümle çocuklara ve belki bilmeyen büyüklere dahi iyi ve kötüyu layıkıyla güzelce öğretmek ve bildirmek ziyadesiyle lazımdır.

Cenâb-ı Hak cümlemizin velinimetini olan şevketlû padişahımız efendimiz hazretlerine pek çok vakit tükenmez ömürler ihsan buyursun ve sâye-i merhametini her sınıf teb'ası hakkında eksik etmesin, âmin. Büyüklerimiz haklarında olan bunca inâyet-i şâhânelerinin edâ-yı şüküründe cümlemiz âciz olduğumuz hâlde sıbyan haklarında dahi himmet-i âliye ve şefkat-i seniye-i mülûkâneleri şâyan buyrulduğundan mekteplerin nizamı ve çocukların mücerred kendilerine faydası olsun diye güzelce okuyup yazmaları için usûlüne bakılmak üzere irade buyurdular. (s. 6) İşte bu dahi büyük ve çok teşekkür edecek nimettir. Herkes padişahımız efendimizi pek büyük bilip teb'ası hakkında ne murâd-ı merâhim nihâd-ı şâhâneleri olur ise ona imtisâl ve itaat etmek vâciptir. Kişi padişahına muhabbet ve sadakat ve hayır ile dua etmek feyzinin ve rızkının ve itibarının artmasına sebep olacağına asla şüphe yoktur.

Bundan sonra bilinmesi elzem olan huyların beyanına başlayalım.

İbadet

Cümlemizi ve bu cihanı yoktan var edip yaratan ancak Allah azimü's-şandır. Yediğimiz ve içtiğimiz nimetleri ihsan eden Hâlıkımız olmakla gece ve gündüz zat-ı pâkine ubûdiyet ve nimetlerine şükretmek ve ondan korkup kötü işleri işlememek ve daima iyilik etmek üzerimize dince (s. 7) ve akılca farzdır.

İlim

Ve dahi insana her şeyden ziyade lazım olan ilimdir ve ilim dediğimiz, bilmediği şeyi öğrenip tahsil etmektir. Ve cehalet dedikleri dahi sıfat-ı insaniyete elzem olan şeyleri bilmemektir. İşte bu pek çirkin olan ve akran ve emsali arasında itibarını giderip ve daima sahibini utandıran ve mezmûm eden şey olmakla böyle herkes arasında utanmamak ve ayıplanmamak için vaktini beyhude geçirmeyip halka, ben okumuşum, siz cahilsiniz, demek için olmayarak, belki halka öğretmekle hayrım olur niyetiyle okuyup yazmaya ve hüner ve marifet tahsil etmeye sa'y ve gayret etmelidir. Zira ilim ve kemâl ve marifet her yerde sahibine hürmet ettiricidir ve cehalet ise daima utandırıcı ve hacalet verici şeydir.

Riayet

(s. 8) Kişi babasına ve anasına ve hoca ve üstadına hürmet ve riâyet etmek dahi pek lazımdır ve berhudarlık alâmetidir. Eğer bunlara hakaret etmek ve asılsız yere darılmak veya hürmet etmeyip kendisine faydası olacak sözlerine inat ile kendi hevâ ve hevesine gitmek isterse hayır alâmeti değildir. Öyle çocuk feyz-yâb olamaz ve dünya ve ahirette hüsn-i hâl bulamaz. Bu cihetlerle bunlara daima hürmet edip ve can sıkacak ve hevâsına uymayacak şeyler söyler ise de yine maa-haza evlat ve şâkirtlerinin iyilikleri için olacağından hiç darılmayıp sözlerini dinlemeli. Hele hocanın hakkı ana ve baba hakkından ziyadedir. Zira adamı kâmil eden hocadır. Eğer babası oğluna hoca dahi olmuş ise artık hakkı iki kat olur. İşte bunları ancak bilip gösterecekleri doğru yola gitmelidir.

Kizb

(s. 9) Kizb yani yalan söylemek dahi pek kötü ve mezmûm huy olduğundan dince ve akılca ondan ictinâb etmek lazımdır. Zira yalan söylemek ile bu âlemde pek çok uygunsuz şeyler olmuştur ve daima olmaktadır ve pek ayıp şeydir. Buna müptela olan çok vakitlerde yalanı meydana çıkıp kendisi utanır ve rezil olur. Ve halk-ı âlem yanında namusu ve itibarı gider. Bunun için çocuklar asla dilini yalan söylemeye alıştırmayıp daima sözü doğru söyleyerek kimseyi aldatmak sevdasında olmamalı ve bir kere yalancılık ile adı çıktıktan sonra doğru söyleyecek olsa dahi kimse inanmaz. Bu cihetle çok mazarratını görür.

Nemmamlık

Ve dahi nemmamlık ki kovuculuk denilen şeydir. Bu da bi-aynihi yalancılık gibi ve belki daha ziyade gayet çirkin bir sıfattır. Şöyle ki meselâ, bir adam (s. 10) diğer bir adam hakkında uygunsuzluğuna dair bir şey söylese veyahut yapsa derhal onu o adama ya söz veya tezkere ve mektup veyahut göz ve kaş ve işaret velhasıl bir takrib ile yetiştirip senin hakkında filan şöyle böyle söyledi ve yaptı diye ona yaranmak veyahut diğerine gazez için veya kötü huyu iktizâsınca söylemektir.

Ahlâk Dergisi

- İkiyüzlülük** İkiyüzlülük yani birbirlerine dargın veyahut dargın olmayan iki kimse arasına girip her birine bir türlü söz söyleyerek dargınlıklarını arttırıcı ve muhabbetlerini giderici şeydir. Bu dahi pek çirkin ve mezmûm huydur ki buna nifak denilir. İşte böyle şeyleri etmemeli ve böyle yola gitmemelidir. Zira bu huy iki adamı birbiriyle bozuşturmaya ve nice nice uygunsuzluklara sebep olur ve bu sıfat kendisinde bulunan adam herkes yanında mezmûm (s. 11) ve menfur olur.
- Gıybet** Gıybet, bu dahi dince ve akılca insaniyet hakkına yakışmayan şeydir. Yani bir kimsenin arkasından yüzüne söylenmeyecek yani güceneceği lakırdıyı söylemektir. Çünkü bu söylediğin lakırdı elbette o adamın zemmine dair olacağından kendisi işitmese bile mürüvvet ve insaniyete göre kişi ihvânı hakkında böyle kötülüğü etmek layık ve caiz değildir. Ve eğer işitirse vaktiyle o dahi kendisine intikam etmek ve onun acısını çıkarmak isteyeceğinden böyle şeylerden sakınmak ve dilini esirgemek lazımdır.
- Ziyankârlık** Ziyankârlık, bu dahi herkes hakkında zararlı huy olduğundan meselâ, anasının ve babasının ve kardeşinin ve sair şunun bunun işe yarar şeylerini kırmak, yırtmak, atmak, yakmak gibi (s. 12) uygunsuzluklar kendisini insafsızlığa ve yaramazlığa alıştırıcı çirkin şeyler olduğundan hele çocuklara bunlardan uzak olup işlememeli ve akranı olan çocuklar ve büyükler hakkında daima iyilik etmeye gayret etmelidir.
- Enaniyet** Enaniyet yani benlik ve kendini beğenmek ve sairinden kendisini yukarı tutmak ve hususan bilmediği şeylerde bilgiçlik ile ola, pek kötü huydur. Eğer kendi hüner ve marifette ve zenginlikte ve sair şeylerde başkalarından sahihan daha âlâ ise de tevazu etmek, yani kendisini aşağı tutmak lazımdır ve iyi huydur ve çok kere böyle kendini aşağı tutup tevazu edenler pek büyük adamlar olmuşlardır ve kibir edip kendini büyük tutanlar hor ve hakir olmuşlardır. Onun için kibir etmeyip herkese güler yüz ve tatlı söz göstermelidir.
- Haset** (s. 13) Haset, yani halkta bulunan rütbe ve esvab ve sair güzel ve canının istediği şeyleri görüp kıskanmak ve çekememek ve onun elinden gitmesini istemektir. Bu dahi kötü huyların büyüğünden birisidir. Ve insanın vücuduna pek zararı olan bir maraz gibidir. İşte bundan ziyadesiyle sakınmak lazımdır. Zira haset etmekle istemediği adamın elindeki şey gidip kendisinin eline girmez ve haset etmenin bir faydası görülmez. İnsana göre layık olan kendisinin gayrisinde görüp arzu eylediği şeyleri veren Cenâb-ı Vâhib'den kendi hakkında dahi ihsan buyurulmasını sebeplerine yapışıp niyaz etmektir.

- Haylazlık** Haylazlık, bu dahi çocuklara hiç elvermeyecek ve cahil kalmasına sebep olacak şeydir. Meselâ mektebe gitmemek ve yazı yazmamak ve dersine çalışmayıp (s. 14) şununla bununla münasebetsiz sözler ve şeyler ve oyun ve seyirler ile vakit geçirmektir. İşte böyle şeyler çocukların tamam tahsil-i hüner edecek aziz ve kıymetli vaktini zâyi ve telef etmeye ve nihayetinde “Vah, zamanım beyhude geçmiş ve kendime yarayacak bir hüner ve sanat öğrenememişim.” diyerek pek çok pişman olmaya sebep olacağından çocuklar için aranacak şey olmakla tamam tahsil-i hüner etmeye yarayan ve bir dahi geriye gelmesi mümkün olmayan vakt-i sabâvetini hayırsız ve faydasız oyunlar ve tembellikler ile geçirmeyip her türlü ilimleri okuyup yazmaya çalışmalı ve her gün mektebe gitmeye alışmalı.
- Hilekârlık** Hilekârlık, yani anasını ve babasını ve hocasını ve sair kimseleri türlü türlü yalanlar ve dolaplı sözler ile aldatmaya ve mücerret okuyup yazmaktan (s. 15) kurtulmak ve sair dediğini yapmak için birtakım sözler söylemek ve işler yapmak. Gayet çirkin ve kötü ve sonra hilesi meydana çıkıp akranı beyninde rezil ve rüsva ve nihayet zararı başkasına olmayıp ancak kendine dokunacağı bî-ıştibah olacağından böyle şeylerden çekinmeli ve herkesle doğruluk ile geçinmelidir.
- Arsızlık ve Maskaralık** Arsızlık ve maskaralık etmek dahi akli eren çocuklara pek kötü şeylerdir. Meselâ, şunu bunu güldüreyim diyerek türlü kıyafetlere girmek ve hokkabaz gibi şeyler yapıp söylemek ve ondan bundan şey istemek ve utanacak şeylerde utanmayıp diline gelen hezeyan sözleri söylemek ve eliyle ve sair azasıyla ayıp olan şeyleri işlemek, gayet insana yakışmayan ve herkes yanında mezmum olan şey olacağından eğer böyle şeylerle (s. 16) bir çocuğun adı çıkarsa artık hiç kimse yanında kadr ü itibarı kalmaz ve kimse kendisini sevmez. Bunun için her bir çocuk tahsil-i edeb edip öyle arsızlık ve maskaralık etmemeye dikkat etmelidir.
- Bed-Zebanlık** Bed-zebanlık gayetle lisanını sakınacak şeydir. Yani ona buna ve akranı olan çocuklara kötü söz söylemek ve sövmek çirkin ve günah olduğundan bir kimseye hiç böyle çirkin söz söylemekten ve sövüp saymaktan gayet hazer etmeli ve kimseyi çirkin muameleler ile incitmemelidir. Ve onunla bununla boş yere itişmek ve dövüşmek ve mektebe gelip giderken sokaklarda şunun bunun arkasından taş atmak veyahut söz atmak gibi şeyler layıksız ve ayıp ve muhataralı olduğundan çocuklar usluca oturup ve edebiyetle gezip böyle yaramazlıklarda bulunmamalıdır.
- Sirkat** (s. 17) Sirkat yani hırsızlık, bu dahi dince ve akılca en büyük kötü huylardan ve Hüdâ etmesin buna alışan her kişinin akıbeti türlü rezalet ve nedâmete sebep olacağından başka günah ve haramdır. Ve buna cesaret edenler ceza kanunu üzere küreğe konur ve pranga ve hapisanelerde kalır ve çürür. Ve bu hırsızlık öyle bir kötü şeydir ki dikkat ile ve şartınca tahakkuk eder ise cezası daha ağır olacağı kat’idir. Bu cihetle velev bir küçük şey olsun yani on dirhem gümüş değmez nesne olursa dahi velhasıl bir para değmezse de hiçbir kimsenin bir şeyini kendisinin haberi olmaksızın alıp ve çalıp satmamalı ve kimseye dahi vermemelidir.

Ahlâk Dergisi

**Ağız
Gevşekliği** Ağız gevşekliği, yani gizli bir şey gördüğü veyahut işittiği vakit onu saklamayıp herkese söyleyip bildirmek muzır ve çirkin şey olduğundan kişi (s. 18) böyle şeylere kendisini alıştırmamalıdır. Zira bu huyda olduğu bilindiği vakit kimse onun yanında bir dahi gizli bir şey söylemez ve sairine bile söylerken bile o geldi diye lakırdıyı keserek kendisinin itibarına dokunur ve böyle adama hiçbir yerde emniyet olunmaz ve asla kadr ü itibarı kalmayıp kimseden yüz bulamaz.

Tahkir Tahkir ve dahi büyük ve küçüğünü beğenmeyecek surette tahkir etmek hem insaniyetçe ve hem edep ve mürüvvetçe hiçbir vakitte bir şahıs hakkında layık ve caiz olmayacak şeyler olduğundan velev kendinden aşağı olsun ve fakir ve âciz bulunsun hiçbir kimse hakkında hakaret etmek ve zevke almak ve istihzâ eylemek gibi şeylerden uzak durup sakınmalıdır. Ve daima kendi ırz ve edebiyile oturmalıdır.

**Garez ve
Kin** (s. 19) Garez ve kin ve nefsanîyet dahi huyların kötüsünden olup yani bir kimse kendi hakkında canının sıkıldığı veyahut zarar gördüğü bir şey etse onu unutmayıp eline bir fırsat geçtiği hâlde ondan intikam etmek veyahut o adamın ona hiçbir kötülüğü vâki olmamış iken mutlaka kendisinin faydasını gözeterek o bî-günah hakkında gadr ve kötülük etmek gibi insaniyete yakışmayan ve sahibini kötü adamdır dediren şeyler olmakla bunlardan sakınıp böyle kötülük yerine elinden gelen iyiliği etmelidir.

Sadakat Sadakat, kişi işinde ve sözünde doğru olmak insanca pek güzel ve hayırlı huyların biri olduğundan ve bu huy sahibini her yerde berhudar ettiğinden sadakat ve istikameti yani her yerde sözünü ve özünü doğru etmecliği âdet etmeye çalışmalıdır.

Vefakârlık (s. 20) Vefakârlık, yani vaat edip üzerine aldığı şeyi yapmak sıfatı dahi mürüvvet ve insaniyet alâmetidir. Kişi dostunu ve ehibba ve akrabasını unutmamak ve elinden gelebildiği kadar iyilik etmek ve gayretkeşlik eylemek lazımdır. İmdi bu sıfatlar kendisinde bulunan zatlar herkes indinde makbul ve muteber olacağından böyle doğru ve ehibba ve akrabasını unutmayan ve vefadâr olanlar her yerde memdûh olur. Bunun için bu güzel huylara alışıp vefadâr ve mürüvvetkâr olmaya sa'y etmelidir.

Riayetkârlık Riayetkârlık, bu dahi insaniyete göre iyi huylardandır. Kişi kendisinden büyük olan ve hüner ve marifeti bulunan zatlara hürmet ve ta'zim etmek ve kendisinden aşağı olanlara dahi hakaret nazarıyla bakmamak insaniyet alâmetinden olmakla herkes hakkında riayet ve güzel muamele edip iyi nam kazanmalıdır. (s. 21) Akraba ve ehibbaya muhabbet ile onlara iyilik niyetinde olduğunun üzerine, gerek onlar hakkında ve gerek herkes haklarında daima ulüvv-i himmet sahibi olmak yani herkesin ikbal ve itibarını ve refah ve rahatını garazsızca hasbî istemek ve kendisine layık görmediği şeyi sairlerine yapmamak ve yaptırmamak makbul ve muteber olan huylardan olup böyle olan adam büyüdükçe tarikinde feyz ve itibar bulacağından kişi herkes hakkında iyilik isteyici ve muhabbet edip iyilik edici olmalıdır.

- Kanaat** Kanaat denilen şey dahi sahibine rahat ve itibar verici güzel sıfattır. Yani yiyecek ve içecek ve giyecek ve sair bu misilli şeylerde daha ziyadesine bakmayıp Cenâb-ı Hakk'ın verdiği nimetlere razı ve müteşekkir olmaktır. Kanaat ehli olan adam dünyada çok zahmet çekmeyip (s. 22) ve çok kazanmak derdine düşmeyip aziz olan ömrünü âsâyîş ve rahat ile geçirir. Bu cihetle bulunduğu hale kani olup açgözlülük etmeyerek olur olmaz şeyler için halkı taciz etmekten sakınmalıdır. Lakin âlî himmetli olup hayırlı şeylerde kendisine ve halka faydası olması için çalışıp çabalamalı ve okuyup yazıp hüner ve sanat ve ticaret ve menfaat tahsil etmenin esbabına teşebbüs etmelidir ve esbaba yapışmak dahi Vâcib teâlâ hazretlerinin bir hikmetidir.
- Hüsn-i Karîn** Hüsn-i karîn yani daima iyi kimselerle düşüp kalkıp kötü ve uygunsuz adamlarla görüşmekten hazer etmeli, çünkü kişi daima görüştüğü ve mukârini olan adamın huyu ile huylanmak insanın tabiatındandır. Eğer böyle kötü adamlarla söz söyleşip ve gezip yürüdüğü vakit (s. 23) gide gide kendisi dahi kötülüğe alışıp yoldan ve baştan çıkmasına sebep olur.
- Acele** Acele dince ve akılca acelesi lazım olan şeylerden başka her şeyde acele etmek.
- İnat** Ve inat dedikleri ki hak olmayan yerde dayanıp durmak huyudur. Ve kendinden büyüğünün ve hocanın ve üstadın sözlerini ve nasihatlerini dinlemeyip hemen canının istediğini ve olur olmaz hatırına geleni yapmak ve tez tabiatlı olmak ve dargınlık huyları iyi şeyler olmadığından böyle şeylerde bulunmayıp ve hele şu dargınlık ve gazap şöyle bir çirkin huydur ki artınca insanın aklını örter de taş ve toprağa ve akli olmayan hayvanlara söver ve darılır. İnsana böyle bir hâl gelir ise geldiği yerden savaşımalıdır ki gazap dahi savuşa. (s. 24) Ve insana lazım olan gazaplı olmayıp halim ve selim olup huysuzluk etmeyerek herkesle kardeş gibi geçinmelidir.
- Terki-i Kabul-i Nasihat**
- Nezafet** Nezafet yani temizlik dince ve akılca itibar edecek huydur. Ve her türlü necasetten temizlenmek elzemdir. Ve paklık memduh ve hüsn-i tabiata delâlet eden sıfat olup pislik bunun aksinedir. Bir adamın esvabı eski olmak ayıp değildir, ama pis olmak ayıptır. Üstü başı, ağzı burnu temiz olan adamı herkes gördüğünde ondan hoşlanacağı misilli pis ve murdar olan şahsı gördüklerinde ve yanlarına geldiğinde istikrah edip tiksindirler. Onun için çocuklar temizliğe alışmalıdır. Yüzünü, gözünü yıkayıp pak etmek ve ağzı burnu akmamak ve üstünü başını çamurdan ve tozdan ve sair pisliklerden daima sakınarak (s. 25) kirletmeyip pak tutmak ve temiz taharet etmek herkese lazımdır. Ve yemek yediği vakit elini ve ağzını güzel yıkayıp üstüne başına sürmemeli ve bu vecihle üzerinde kat'an kehle ve sair nesne bulunmamasına dikkat etmelidir. Ve pislikten bazı ilacı güç hastalıklar dahi hâsıl ve peydâ olacağından bundan gayetle sakınıp daima temizliğe sa'y ve gayret eylemelidir.

Ahlâk Dergisi

- Sehavet** Sehavet ve cömertlik iyi huyların en âlâsı ve kendisine ve halka yarayan ahlâk-ı memduhanın pek bâlâsıdır, yani kendinde olan şeylerden layık olduğu vecih üzere imtinan etmeyerek gönül hoşluğuyla layık olanlara vermektir.
- Buhul** Buhul bahillik ve hasislik sehâvetin zıddıdır ki elinde ve yanında olan şeyden iktiza eden kimselere mürüvvetçe ve zaruretçe vermemektir. (s. 26) Bu dahi pek kötü şeydir. Cenâb-ı Hakk'ın ihsan buyurduğu her türlü nimetlerden hak yoluna tayin olduğu üzere ve mürüvvetçe sair ihvanına dahi israf olmayarak verip ikram etmek insaniyetin şürûtundandır. Mesela, varlığa göre akçe ve atıyye ve ihsan ve hediye ve it'am ve sadık dostlarına muhabbet yönünden ziyafet ve sair cihetler ile birbirlerine hürmet etmek âdet-i insaniyet ve şart-ı muhabbet ve meveddet ve herkes yanında memduh ve makbul olacak ve hüsn-i sena ve dua tahsil edecek bir keyfiyet olmakla insan kendini buna alıştırmalıdır. Eğer çocuklukta insan ikram edecek şey bulmaz ve çocukların malda tasarrufu caiz olmaz denilir ise, çünkü sehâvet denilen şey çoğa nispet ile olmayıp ancak tabiat ve mürüvvet demek olarak azdan dahi olmuş, velev bir elmanın bir kere bile olsun yarısını (s. 27) yanındakine vermek ve onun dahi istek ve arzusunu mümkün olduğu merteye defetmek insaniyetten ma'dud olmakla işte çocuklar dahi mektepte ve sair mahallerde kudretine göre akranı hakkında böyle anasının ve babasının izni olacak ve kendisine verdikleri harçlıktan ve sairinden cömert olarak hüsn-i muamele sahibi olmalıdır.
- Muavenet ve Şefkat** Muavenet ve şefkat, bu dahi iyi ahlâktandır, yani sairine yardım etmek ve acıyıp merhamet etmek. Mesela, bir adamın bir güç maslahatı olup da ondan yardım istediği hâlde işinin iktizasına göre ve sa'y miktarınca ona eliyle ve diliyle ve parasıyla velhasıl mümkün olabildiği merteye iane ve yardım etmek dince ve akılca iyi şeydir. Eğer sen böyle eder isen bir gün senin dahi bir işin düştüğü vakit sana da (s. 28) yardım eden bulunur ve bencillik edip kimseye mürüvvet ve muavenet etmezsen bir darlık gününde senin dahi işine yardım ve iane edici bulunmaz. Böyle olduğu için akranın olan çocuklardan birisi mesela, düşecek olsa yanında bulunduğun halde onu düşmemek için tutmak veyahut bir müşkül işi olduğu ve yardım istediği hâlde ona iane etmek levâzım-ı insaniyetten ma'duddur. Böyle şeylerde dahi kudret yetebildiği merteye sa'y ve gayret eylemelidir.
- Hıfz-ı Sıhhat-i Vücut** Hıfz-ı sıhhat-i vücut etmenin esbabını gözetmek dahi herkese elzemdir. Bu cihan-da her nimetten ziyade vücut sağlığı gibi teşekkür olunacak nimet yoktur. Zira bir adamın vücudu, Hak Teâlâ etmesin, sıhhatte olmasa Tanrı Teâlâ'ya (s.29) layıkıyla kulluk edemez ve hiçbir şeyin kendisine faydası olamaz ve bir işini göremez. Onun için kişi kendisini mümkün merteye hastalığa sebep olacak şeylerden muhafaza etmek ve sakınmak lazımdır. İşte buna dikkat edip de sonra kendisini Cenab-ı Hakk'ın hıfzına havale etmelidir. Hastalığa sebep olan şeyler pek çok ise de onları belleyip sakınmak ve hasta olduğu hâlde ilaç ve devasını öğrenip defetmek ve ettirmek ilm-i tıb denilen hekimlik fenni iktizasından olmakla bu mahalde onun uzun uzun beyan ve tahrir olunması bu risalenin esasına nazaran mümkün olamaz ise de çocuklar için tenbihi lazım gelen şeylerden birazı zikir ve işaret olunmak dahi faydadan hâli değildir. Ekseri illetlerin ve hastalıkların mahalli mide ve şifaya

bâis olan büyük deva himyedir. (s. 30) Ve bunların manası ise insanın yiyip içtiği şeylerin hazmedeceği, yani yemek insanın vücudunda tekrar pişip tabholunur, işte o pişecek yere lügatde mide derler, eğer midenin tahammülünden ziyade bir adam yemek yer veyahut olur olmaz yemeği birbiri üzerine hazmolmadan sık sık ekleder ve çok yemiş yer ve su içerse elbette midesi bozulur ve ondan, Cenab-ı Hak hıfz etsin, türlü türlü hastalıklar zuhur eder. Hususan çocukların midesi büyükler gibi kuvvetli olmadığından çabuk bozulur. Onun için büyükler ve hususan çocuklar afiyet ve sağlıklarına muzır olacak surette pek çok yemek yemekten ve her türlü ziyade meyve ve yemiş ve hususiyle olmamış ham yemişlerden sakınıp ziyade yememeli ve bir de oyun oynayarak ve sair cihetle koşup ve yorulup ve terleyip sonra soğuk su içmek ve karnı aç iken dondurma (s. 31) yemek ve soyunup soğuk almak ve yaz günlerinde pek sıcaklarda güneşlerde gezmek mizaçsızlığa sebep olacak şeyler olduğundan akli eren ve kendisine acıyıp hasta olmayı istemeyen büyükler ve çocuklar bunlardan pek sakınmalıdır.

**Ülfet ve
Ünsiyet**

Ülfet ve ünsiyet, yani kişi birbiriyle görüşüp konuştuğunda güler yüzlü ve tatlı dilli olarak kalp incitici ve hatıra dokunucu sözlerden ve çirkin muameleden sakınmalıdır. Vakıa dargın çehreli durmak ve lakırdı söylerken başına vurur gibi söylemek münasip değildir. Bunlar insana kendini beğenmekten ve kibir etmekten gelir. Ancak âdâb-ı ülfete yakışan şudur ki, kişi lakırdı söylediği vakitte birbiri arkası sıra pek sık ve çabuk söylememeli ve dinleyeni usandıracak surette pek ağır dahi söyleyip sözü uzatmamalı. (s. 32) İşiten anlayacak vecihle telaşsızca, hiddetlenmeyerek, tane tane, güler yüzle söyleyip meramını ifade etmeli. Lakin şu şartla ki, münasebetsiz kahağalar ile ve zevzeklik veya yavaşlık suretiyle halkı güldürecekim diye birtakım maskaralıklar etmemeli.

**Edep ve
Hürmet**

Edep ve hürmet, bunlar dahi küçük ve büyük cümle insana pek elzem olan sıfattır. Hele çocuklara küçüklüklerinden alışacak iyi huydur. Yani kişi kendisinden büyüğüne daima ta'zim ve hürmet edip bir büyük adam yanına gittiğinde önünü kavuşturarak girmek ve elini öpmek ve otur der ise şart-ı âdâb üzere teşekkür ederek oturmak ve lakırdı sorar ise söylemek ve söylerken nâzikâne ve kâmilâne söylemek ve ayağını uzatmamak ve eliyle ağzıyla, burnuyla oynamamak gibi şeyler olmakla velhasıl çocukluktan (s. 33.) edep tahsiline sa'y edip Hak Teâlâ kötü gözden ve nazardan saklasın şu çocuk kâmilâne duruşuna ve oturuşuna ve söyleyişine bakınca büyük adam gibidir, diye herkesin kendi hakkında hüsn-i teveccüh ve methetmesini tahsil etmeye çalışmalıdır.

**Hukuk-ı
Uhuvvet**

Hukuk-ı uhuvvet, bu dahi âdemiyetçe riayet olunacak ahlâk-ı hamidedendir. Yani kişi kardeşine ve kardeşi gibi görüşüp ve sevdiği akranına hulûs ve muhabbet göstermelidir. Bu cihetle kardeşi ve akrabası hakkında birinin bir iyiliği olduğu hâlde kıskanmayıp güya kendisine olmuş gibi hoşnut ve mesrur olmalı, kezâlik onlar hakkında bir can sıkacak ve keder edecek vakıa olduğu surette aynıyle kendine olmuş misilli teessüf etmeli. Karşılığında iyilikler etmeye (s. 34) elden geldiği kadar sa'y etmek insanlık ve pek âlâ huydur.

Ahlâk Dergisi

İffet ve Hamiyet

İffet ve hamiyet, bu sıfatlar dahi sıfat-ı hamideden olarak herkese ve hususiyle gençlere ve çocuklara pek elzem olan şeydir. Yani kişi nefsinin ve ırz ve namusunu dince ve akılca nazar-ı Hak ve halk yanında utandıracak ve Hak Teâlâ saklasın, kendisini rezil ve rüsvâ-yı âlem edecek türlü türlü ayıp olan şeylerden muhafaza etmektir. İşte bu büyük ve küçük ve rütbeli ve rütbesiz herkese vacip olan ahkâm-dandır. Zira bir adamda edep ve iffet ve vikaye-i ırz ve namus olmadıkça velev kendisi pek büyük devlet ve ikbal sahibi olsa bile âlemin yanında ve nâs nazarında hiç kadr ü itibarı olmayarak bayağı, mezmum ve alçak olur. Onun için kişi daima zatını sakınıp iffet ehlinde olmalı (s. 35) ve namus-ı azizini canı gibi hıfz ve vikaye etmelidir.

Riayet-i Hukuk-ı Ülfet

Riayet-i hukuk-ı ülfet, bu dahi âdemiyetin şart-ı â'zamıdır. Yani iki zat beyinde bunca vakit ülfet ve muhabbet hâsıl olarak birbirlerine iyilikleri vuku bulduğunda ona hürmet edip olur olmaz şey ile onu unutmamalıdır. Vakıya iyilik etmek gibi bu cihan-ı fanîde güzel nam alacak ve kötülük eylemek gibi belasını bulacak şey yoktur. Hukuk-ı insaniyeti ve hususiyle ülfet ve muhabbeti sebkât eden adamı, her yerde unutmamalı ve kazaen bazı şeyden dolayı birbiriyle bozuşup beyinlerinde infialî mucip olacak şey vaki olsa bile def'aten bunca hukuku unutup onu terk eylemek layık olmayacağından muamele-i afüvv ile öyle infialden geçmelidir. Hususiyle iyilik gördüğün zatı büyüdüğü vakit hatırını gözetip ona hüsn-i mükâfat etmeye çalışmalıdır. (s. 36) Yani iki ahbap birbiriyle bozduğu vakit onları barıştırmaya sa'y etmek pek güzel huydur.

Elhasıl bu tafsilattan anlaşıldığına göre insana lazım olacak iyi huylar ile huylanmak ve çirkin huylardan hazer etmektir. Zira hüsn-i ahlâk sahibi olan zat saadet-i hâle mazhar olduğu gibi bed ahlâk ve garezkâr olan eşhas dahi nazar-ı erbab-ı kemâl ve cümle yanında muhakkardır. Hele eşref-i mahlûk olan insan ilim ve kemalata sa'y etmek elzemdir. Lakin bed ahlâk olur ise velev pek çok fazileti olsa bile yine memduh olamaz ve ahlâkını güzel huylar ile tehzip etmedikçe felâh bulamaz. Ahlâk-ı memduha ve mezmumeye dair daha pek çok yazacak nasayih var ise de uzun uzun yazılmak çocukların mizacına göre def'aten tabiatlarına ağır gelerek kesel vereceğinden ve bundan böyle sâye-i inayet-vaye-i hazret-i şahanede (s. 37) nice kütüb-i ahlâkiye okuyarak tekmil-i kemâlat-ı insaniye edecekleri bî-iştibah olduğundan şimdilik bu kâdarcık ile iktifa olundu. Hemen Cenâb-ı Hak velinimetimiz velinimet-i cihan şevket-meab efendimize tükenmez ömür ihsan buyursun ve sâye-i nimet ve merhamet-i seniye-i şahanelerini üzerlerimizde ber-devam etsin, âmin.

İşbu Risâle-i Ahlâk, Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane Litografya Destgâhı'nda tab' ve temsil olunmuştur.

1263